

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

©2018 АНТОНЮК Н. А.

УДК 338.2:352.07

Антонюк Н. А. Методичні підходи до антикризового управління в умовах децентралізації

Метою статті є науково-методичне обґрунтування антикризового управління в умовах децентралізації, дослідження кризового стану території та визначення орієнтирів на зміцнення самостійності територіальних органів влади з метою саморозвитку територій. У результаті проведених розрахунків за запропонованою методикою було виділено п'ять кластерів на території України. Обґрунтовано важливість моделі виявлення кризового стану територій в умовах децентралізації, що враховує наявність потенціалу (ресурсного, трудового), соціальну, екологічну та економічну складові розвитку територій, коефіцієнт ризику настання криз і загальний коефіцієнт децентралізації. Перспективою подальших досліджень є вдосконалення методичних підходів до управління в кризових ситуаціях в умовах децентралізації.

Ключові слова: антикризове управління, децентралізація, криза, коефіцієнт ризику.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Формул.:** 3. **Бібл.:** 16.

Антонюк Наталія Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, економіки та менеджменту освіти, Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (вул. В. Чорновола, 74, Рівне, 33028, Україна)

E-mail: stepanuk@ua.fm

УДК 338.2:352.07

UDC 338.2:352.07

Антонюк Н. А. Методические подходы к антикризисному управлению в условиях децентрализации

Целью статьи является научно-методическое обоснование антикризисного управления в условиях децентрализации, исследование кризисного состояния территории и определение ориентиров на укрепление самостоятельности территориальных органов власти для саморазвития территорий. В результате проведенных расчетов по предложенной методике было выделено пять кластеров на территории Украины. Обоснована важность модели выявления кризисного состояния территорий в условиях децентрализации, которая учитывает наличие потенциала (ресурсного, трудового), социальную, экологическую и экономическую составляющие развития территорий, коэффициент риска наступления кризисов и общий коэффициент децентрализации. Перспективой дальнейших исследований является совершенствование методических подходов к управлению в кризисных ситуациях в условиях децентрализации.

Ключевые слова: антикризисное управление, децентрализация, кризис, коэффициент риска.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Формул.:** 3. **Библ.:** 16.

Антонюк Наталья Анатольевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры философии, экономики и менеджмента образования, Ровенский областной институт последипломного педагогического образования (ул. В. Чорновола, 74, Ровно, 33028, Украина)

E-mail: stepanuk@ua.fm

Antoniuk N. A. The Methodical Approaches to Anti-Crisis Management in Conditions of Decentralization

The article is aimed at a scientific-methodical substantiation of the anti-crisis management in the conditions of decentralization, exploration of the crisis status of territory, and definition of guidances to strengthen the autonomy of the territorial authorities for the self-development of the territories. As a result of the calculations carried out according to the proposed method, five clusters on the territory of Ukraine have been allocated. The author substantiates the importance of the model of identifying crisis status of territories in the conditions of decentralization, which accounts the availability of potential (resource, labor), social, ecological and economic components of the development of territories, the coefficient of risk of crisis onset and the overall decentralization factor. Prospect for further research is improvement of methodical approaches to management in crisis situations and in conditions of decentralization.

Keywords: anti-crisis management, decentralization, crisis, risk coefficient.

Fig.: 1. **Tbl.:** 1. **Formulae:** 3. **Bibl.:** 16.

Antoniuk Nataliia A. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy, Economics and Management of Education, Rivne Regional Institute of Postgraduate Education (74 V. Chornovola Str., Rivne, 33028, Ukraine)

E-mail: stepanuk@ua.fm

У результаті ринкової трансформації економіки в Україні проявилися різні економічні явища, які суттєво вплинули на розвиток економіки. Особливо цікавою сьогодні є реформа децентралізації, метою якої є модернізація економіки країни, її стабілізація, створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечення їх сталого розвитку, розвитку трудового та виробничого потенціалу, покращення інфраструктури та відповідальності за рішення прийняті на місцях [1]. Обов'язковим інструментом є застосування сучасних підходів до дослідження причин кризових проявів та пошук ефективних антикризових заходів для розвитку територій України. Оскільки цей процес проходить початковий етап, то особливої актуальності набувають наукові підходи до дослідження кризових явищ в економіці України та пошук методологічного

інструментарію для підвищення соціально-економічного розвитку територій.

Методичні підходи, теоретичні та практичні аспекти дослідження національної економіки, в тому числі аспектів децентралізації, в Україні вивчаються різними науковими установами, серед яких: Інститут економіки та прогнозування НАН України, Національний інститут стратегічних досліджень, Міжнародний центр перспективних досліджень, Інститут еволюційної економіки, заклади вищої освіти та інші.

Дослідженням проблем децентралізації присвячено праці зарубіжних і вітчизняних учених з різних позицій, а саме: неоінституціональної економіки, де здійснення децентралізації державного управління розглядається як необхідність покращення ефективності реалізації функцій держави щодо надання суспільних благ, теорії суспільного сектора, що по-

яснюються оптимізацією виробництва суспільних благ і зводяться до надання їх на місцях (У. Оутс [2], Дж. Е. Стигліц [3], Ч. Тібу [4] та ін.); бюджетного федералізму, коли досліджуються проблеми в прийнятті управлінських рішень, аналізуються системи міжбюджетних відносин і визначається ефективність міжбюджетних трансфертів (Р. Масгрейв [5], М. Олсон [6], Р. Д. Ебель [7] та ін.); фінансової децентралізації, яка забезпечується створенням місцевих органів влади, що мають власні джерела доходів і водночас несуть відповідальність і звітують перед виборцями (М. Оутс, Ч. Тібу та ін.).

Вивченню питань кризових явищ у підходах до управління, фінансового забезпечення територіальних органів влади, оцінки фінансової самостійності територій та прояву загальноукраїнської кризи, регулюванню міжбюджетних відносин і фінансової політики держави щодо територій присвячено ряд досліджень науковців, серед яких В. Є. Корчинський [8], В. І. Мельник [9], В. Є. Власюк [10], В. І. Борейко [11] та інші. Так, у працях цих авторів наведено методологічні й методичні підходи до зміцнення ресурсної бази органів місцевого самоврядування, моделі їх взаємодії з державними структурами з питань надання суспільних послуг, розглядаються фінансові й організаційні аспекти децентралізації, обґрунтовується важливість фінансової самостійності для подолання кризових явищ у процесі розвитку територій.

Однак питанням формування ефективних методичних підходів до дослідження кризового стану території в умовах децентралізації з метою антикризового управління, розвитку потенціалу території, систематизації протиріч соціальної та економічної систем, що обумовлені особливостями підходів у здійсненні фінансової децентралізації та загострюються в умовах фінансової та політичної нестабільності, викликають необхідність доопрацювання. У цих випадках важливо враховувати сукупність факторів, що визначають можливість прояву кризи на певній території, обґрунтованість потенційних можливостей для розвитку території, що формує характер подальшого розвитку на державному та територіальному рівнях.

Метою статті є науково-методичне обґрунтування антикризового управління в умовах децентралізації, дослідження кризового стану території та визначення орієнтирів на зміцнення самостійності територіальних органів влади з метою саморозвитку територій.

Децентралізація – це складний процес, який законодавчо в Україні розпочався вже давно, але дієві кроки в цьому процесі здійснюються лише протягом останніх років. Відповідно, кризові явища спостерігаються в усіх регіонах України, різниця лише в глибині проявів.

При дослідженнях, пов'язаних з кризовими явищами в національній економіці в умовах децентралі-

зації, пропонуємо використовувати безрозмірні величини, оскільки їх значення не залежать від вибору системи розрізних одиниць. Обґрунтуванням цього міркування є так звана пі-теорема Бакінгема [12, с. 45].

Управління в умовах децентралізації вимагає прийняття рішень щодо подолання розвитку кризових явищ і криз. У запропонованому дослідженні процес розвитку об'єктів макро- і мезорівнів пропонується розглядати з точки зору розвитку національної економіки в цілому. У зв'язку з цим вважаємо за доречне аналізувати місце об'єктів за допомогою використання кластерного аналізу. У даному випадку об'єктами аналізу виступатимуть кластери територіальних утворень країни, що мають будуватися на основі наявних статистичних даних, виділяючи трирівневу складову сталості. Методика кластерного аналізу, що базується на поняттях подібності об'єктів, дозволяє побудувати кластери на основі часткових і загальних інтегральних показників функціонування об'єктів і можливостей виходу із кризи завдяки цільовій спрямованості [13].

За допомогою підбору найбільш схожих елементів виконується розподіл обраної сукупності (у нашому випадку – територіальних об'єктів) на кластери. Кластерний аналіз, як багатомірний статистичний процес, на основі збору інформації про вибірку об'єктів, дозволяє впорядкувати їх до відносно однорідних груп, використовуючи декілька ознак одночасно. Ця методика підходить до моделювання антикризового управління територій в умовах децентралізації, коли одночасно враховуються розрізнені показники. Для цього залучаються відповідні показники, що характеризують певну міру подібності за всіма класифікаційними параметрами [14, с. 17].

Запропонований алгоритм групування територіальних утворень за рівнем вдосконалення антикризового управління національною економікою України в умовах децентралізації надано на *рис. 1*.

Досліджено, що для визначення фактичної еквівалентної оцінки конкретних результатів господарської діяльності досі не розроблено типізованого статистичного вимірника. У загальному випадку можна вважати, що методологічним і методичним інструментом, найбільшою мірою пристосованим для визначення кінцевої результативності, є розширювальна система національного рахівництва ООН з урахуванням оцінок добробуту населення [15].

Нами пропонується методика вдосконалення антикризового управління національною економікою в умовах децентралізації, яка включає такі етапи: 1) побудова моделі розвитку економіки на принципах сталого розвитку в умовах децентралізації; 2) прогнозування рівня розвитку економіки та виділення можливих точок кризи; 3) прийняття рішень щодо вдосконалення антикризового управління національною економікою в умовах децентралізації.

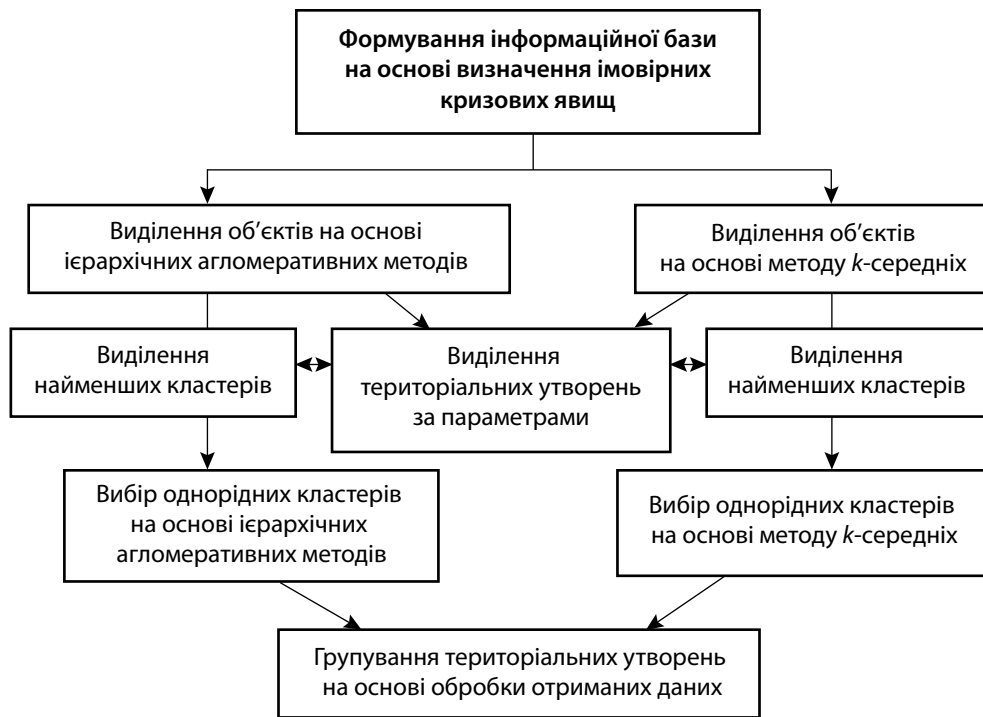

Рис. 1. Алгоритм групування об'єктів за рівнем вдосконалення антикризового управління національною економікою України в умовах децентралізації

Джерело: авторська розробка.

Показником ефекту розвитку національної економіки, найбільш пристосованим до вирішення поставлених у цьому дослідженні завдань, є валовий внутрішній продукт (далі ВВП), обчислений за методологією системи національних рахунків. Але для окремих територій, у тому числі мезорівня, використовується валовий регіональний продукт (далі ВРП).

Для проведення дослідження безумовний інтерес являє визначення соціального ефекту. У цьому випадку з величини ВРП доцільно виокремити і відняти її нагромаджувальну частину в засобах виробництва, яка являє собою проміжний продукт, призначений для випуску кінцевого результату (товари та послуги для населення).

Методи обчислення інтегрального ефекту використання потенціалу можуть бути представлені й у ресурсній формі їх вираження за умови наявності показника (нормативу) їх капіталізації по кожній конкретній території. У цьому випадку капіталізація фактичних значень за нормативною величиною дасть перевитрату ресурсів, яку вимушено нести суспільство, щоб компенсувати свою недостатньо ефективну господарську діяльність, що стимулює настання кризових явищ.

При практичних розрахунках для складання об'єктивних уявлень про тенденції та результати ефективного використання потенціалу доцільно динамізувати дані оцінки на величину тривалості циклу економічного розвитку. Причому циклічність подальшого розвитку може спотворювати оцінки сту-

пеня використання потенціалу, проте динамічна постановка здатна виявити не тільки норму ефекту, а й тенденції її зміни в часі.

Для визначення ефективності використання потенціалу необхідно визначити його потенційну результативність. Оскільки для кожної компоненти потенціалу методично обґрунтовані параметри її індивідуальної ефективності (відповідно E_n, E_p, E_k), то обчислення сукупного потенціалу в результативній формі не має принципових ускладнень, адже існує пофакторна оцінка максимальної продуктивності їх використання. З даного міркування логічно випливає можливість досить коректного визначення сукупного показника (нормативу ефективності) використання потенціалу (E^y):

$$E^y = E_n \cdot d_n + E_l \cdot d_l + E_k \cdot d_k, \quad (1)$$

де d_n, d_p, d_k – відповідно питомі ваги природно-ресурсного, трудового та виробничого потенціалів у сукупному потенціалі.

Для кожного територіального утворення норматив ефективності матиме диференційований характер, обумовлений структурними відмінностями в компонентному складі сукупного потенціалу території. Це дозволяє теоретично обґрунтувати джерела виникнення кластерної диференціації витрат суспільної праці та методичні умови проведення кластерних порівнянь. Останні можуть вироблятися при приведенні складової оцінки до єдиної структурної основи, якою може бути структуру загального потенціалу національної економіки країни.

Для практичного застосування запропонованого методу з використанням програми STATISTICA отримано результати аналізу, які дозволяють зробити висновок, що досліджувана сукупність регіонів може бути розділена на три групи об'єктів за макропоказниками, близькими за характером розвитку. Обчислювальні процедури більшості ітеративних методів класифікації зводяться до виконання таких кроків: вибір кількості кластерів, на які має бути розподілена сукупність, завдання початкового розподілу об'єктів та визначення центрів ваги кластерів; відповідно до обраних методами подібності визначається новий склад кожного кластера; після повного перегляду всіх об'єктів і розподілу їх за кластерами здійснюється перерахунок центрів їх тяжіння [16, с. 30].

Для пошуку оптимальної конфігурації необхідно порівняти значення потенційних сукупних результатів усіх учасників кластера при всіх можливих варіантах, визначити еталонну конфігурацію, найвигіднішу для всіх учасників, і обрати оптимальний склад кластера, орієнтуючись на еталон. Це завдання можливо вирішити за допомогою таксонометричного методу, в основу якого закладено вибір еталона, у даному випадку «еталонної конфігурації» та порівняння оптимальних параметрів (координат) її вектора з відповідними параметрами векторів інших можливих конфігурацій, тобто знаходження евклідових відстаней, за якими і проводиться ранжування можливих структур кластера: найменша відстань відповідає вищому місцю. Принцип даної методики полягає у представленні всіх даних за бажаними перевагами від участі в кластері у вигляді матриці, де окремий рядок є вектором переваг варіанта конфігурації, координатами якого є ті ж значення сукупних результатів. Оскільки показники моделі трьохскладової структури мають різну природу і неспіврозмірні значення, проводиться нормування елементів матриці.

На основі здійснених розрахунків побудовано таблицю і визначено, що чим ближчий таксонометричний показник до одиниці, тим досконаліше конфігурація й тим з більшою ймовірністю наявні ресурси використовуються ефективно (табл. 1).

Таким чином, згідно з розрахунками, які лягли в основу матриці, обґрунтовано виділення п'яти кластерів на території України.

Для виявлення величини кризового стану територій в умовах децентралізації пропонується доповнити розрахунки коефіцієнтом ризику, що характеризує відношення імовірнісної величини максимально можливого збитку (Z_{\max}) на нормативне значення соціо-еколого-економічної складової територій і розраховується за формулою (K_p):

$$K_p = \frac{Z_{\max}}{K_{0j}} 100\% \quad (2)$$

У результаті проведених досліджень пропонується модель виявлення кризового стану територій в умовах децентралізації, що враховує наявність потенціалу (ресурсного, трудового), соціальну, екологічну та економічну складові розвитку територій, коефіцієнт ризику настання криз і загальний коефіцієнт децентралізації. В остаточному вигляді вона має вигляд:

$$N = E_s^y + d_i + K_p + K_{дец}, \quad (3)$$

де E_s^y – норматив ефективності;
 d_i – таксонометричний показник;
 $K_{дец}$ – загальний коефіцієнт децентралізації при прийнятті рішень.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведені розрахунки наявного потенціалу адміністративних областей країни, пріоритети перспективного розвитку та можливість настання криз в умовах децентралізації свідчать про подальше їх функціонування. Даний підхід дозволяє акцентуватись на вихідних величинах, отримати достатньо ймовірне уявлення про основні тенденції подальших змін у часі. Розробка ефективної стратегії управління антикризовими процесами в різних кластерах адміністративних областей вимагає комплексного підходу до вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем, які безпосередньо впливають та визначають їх стан і перспективи подальшого розвитку. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Степанюк (Антонюк) Н. А. Децентралізація в системі управління національною економікою. *Modern Economics*. 2018. № 7. С. 158–165. URL: <https://modecon.mnau>.

Таблиця 1

Матриця кластерного аналізу на основі соціальних, економічних та екологічних показників

	1	0,82	0,67	0,35	0,23
1	I	I, II	II	III, IV	IV
0,82	I, II	II	II, III	III, IV	IV
0,67	II	II, III	III	IV	V
0,35	III	III, IV	IV	IV	V
0,23	IV	IV	V	V	V

Джерело: авторська розробка.

edu.ua/decentralization-in-the-system-of-national-economy-management/

2. Oates W. E. Fiscal Federalism. Edward Elgar Pub, 2011. 256 p.

3. Стиглиц Дж. Е. Економіка державного сектора / пер. з англ. Київ: Основи, 2005. 854 с.

4. Tiebout C. An Economic Theory of Fiscal Decentralization // Public Finances: Sources, and Utilization. Princeton, New Jersey, 1961. P. 79–96.

5. Масгрейв Р. А., Масгрейв П. Б. Государственные финансы: теория и практика / пер. с 5-го англ. изд. М.: Бизнес Атлас, 2009. 716 с.

6. Олсон М. Рассредоточение власти и общество в переходный период. Лекарства от коррупции, распада и замедления темпов экономического роста. *Экономика и математические методы*. 1995. Т. 31. Вып. 4. С. 53–81.

7. Ebel R. D., Yilmaz S. On the Measurement and Impact of Fiscal Decentralization // Symposium on Public Finance in Developing Countries: Essays in Honor of Richard M. Bird. Georgia State University, 2007. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.125.7043&rep=rep1&type=pdf>

8. Корчинський В. Є. Підвищення фінансової самостійності регіонів у контексті проведення реформи у сфері міжбюджетних відносин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Економіка і управління»*. 2011. Т. 24. № 2. С. 97–106.

9. Мельник В. І. Фінансова самостійність та розвиток регіону. *Бізнес Інформ*. 2012. № 11. С. 96–99.

10. Власюк В. Є., Бик Л. І. Особливості забезпечення реалізації соціально-економічних інтересів регіонів України за допомогою фінансових механізмів. *Проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 192–195.

11. Борейко В. І. Необхідність та шляхи забезпечення фінансової самостійності регіонів України. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечнікова*. 2014. Т. 19. Вип. 2/4. С. 151–155.

12. Бриджмен П. Анализ размерностей. Ижевск: РХД, 2001. 148 с.

13. Степанюк (Антонюк) Н. А. Интегральное оценивание эколого-экономической эффективности аграрного землепользования региона // Методы решения экологических проблем: монография. Сумы: Изд-во СумГУ, 2010. Вып. 3. С. 388–397.

14. Наконечний С. І., Савіна С. С., Наконечний Т. С. До питання математичного моделювання техніко-економічних процесів АПК. *Економіка АПК*. 2009. № 1. С. 16–21.

15. Герасименко С. С., Головка В. А., Нікітіна І. М. Система національних рахунків: навч. посіб. Київ: ІВЦ Держкомстату України, 2005. 217 с.

16. Войнаренко М. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні. *Економіст*. 2000. № 1. С. 29–31.

REFERENCES

Boreiko, V. I. "Neobkhdnist ta shliakhy zabezpechennia finansovoi samostiinosti rehioniv Ukrainy" [Necessity and ways of ensuring the financial autonomy of the regions of Ukraine]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I. I. Mechnikova*. Vol. 19, no. 2/4 (2014): 151-155.

Bridzhmen, P. *Analiz razmernostey* [Analysis of dimensions]. Izhevsk: RKHD, 2001.

Ebel, R. D., and Yilmaz, S. "On the Measurement and Impact of Fiscal Decentralization". Article for the Symposium on Public Finance in Developing Countries: Essays in Honor of Richard M. Bird. Georgia State University, 2007. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.125.7043&rep=rep1&type=pdf>

Herasymenko, S. S., Holovko, V. A., and Nikitina, I. M. *Systema natsionalnykh rakhunkiv* [System of national accounts]. Kyiv: IVTs Derzhkomstatu Ukrainy, 2005.

Korchynskiy, V. Ye. "Pidvyshchennia finansovoi samostiinosti rehioniv u konteksti provedennia reformy v sferi mizhbiudzhethnykh vidnosyn" [Increasing financial autonomy of regions in the context of reform in the field of intergovernmental fiscal relations]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia*. Vol. 24 (63), no. 2 (2011): 97-106.

Masgreyv, R. A., and Masgreyv, P. B. *Gosudarstvennyye finansy: teoriya i praktika* [Public finance: theory and practice]. Moscow: Biznes Atlas, 2009.

Melnyk, V. I. "Finansova samostiinist ta rozvytok rehionu" [Financial autonomy and development of the region]. *Biznes Inform*, no. 11 (2012): 96-99.

Nakonechnyi, S. I., Savina, S. S., and Nakonechnyi, T. S. "Do pytannia matematychnoho modeliuвання tekhniko-ekonomichnykh protsesiv APK" [On the issue of mathematical modeling of technical and economic processes of the agroindustrial complex]. *Ekonomika APK*, no. 1 (171) (2009): 16-21.

Oates, W. E. *Fiscal Federalism*. Edward Elgar Pub, 2011. 256 p.

Olson, M. "Rassredotocheniye vlasti i obshchestvo v perekhodnyy period. Lekarstva ot korruptsii, raspada i zamedleniya tempov ekonomicheskogo rosta" [Dispersal of power and society in the transition period. Medicines against corruption, decay and slowdown in economic growth]. *Ekonomika i matematicheskiye metody*. Vol. 31, no. 4 (1995): 53-81.

Stepaniuk (Antoniuk), N. A. "Detsentralizatsiia v systemi upravlinnia natsionalnoi ekonomikoii" [Decentralization in the system of national economy management]. *Modern Economics*, no. 7 (2018) (2017): 158-165. <https://modecon.mnau.edu.ua/decentralization-in-the-system-of-national-economy-management/>

Stepaniuk (Antoniuk), N. A. "Integralnoye otsenivaniye ekologo-ekonomicheskoy effektivnosti agrarnogo zemlepolzovaniya regiona" [Integral assessment of the ecological and economic efficiency of agrarian land use in the region]. In *Metody resheniya ekologicheskikh problem*, issue 3, 388-397. Sумы: Izd-vo SumGU, 2010.

Styhlits, Dzh. E. *Ekonomika derzhavnogo sektora* [Public sector economics]. Kyiv: Osnovy, 2005.

Tiebout, C. "An Economic Theory of Fiscal Decentralization". In *Public Finances: Sources, and Utilization*, 79-96. Princeton, N. J., 1961.

Vlasiuk, V. Ye., and Byk, L. I. "Osoblyvosti zabezpechennia realizatsii sotsialno-ekonomichnykh interesiv rehioniv Ukrainy za dopomohoiu finansovykh mekhanizmov" [Features of ensuring the implementation of socio-economic interests of regions of Ukraine through financial mechanisms]. *Problemy ekonomiky*, no. 4 (2013): 192-195.

Voinarenko, M. "Kontseptsiia klasteriv - shliakh do vi-drodzhennia vyrobnytstva na rehionalnomu rivni" [The concept of clusters is a way to revive production at the regional level]. *Ekonomist*, no. 1 (2000): 29-31.